

REKABET FORUMU

HUKUK-EKONOMİ-POLİTİKA

Mayıs 2018, Sayı: 117

Rekabet Derneği, 20 Mayıs 2004 tarihinde kurulmuş bir sivil toplum örgütüdür. Derneğin amacı Türkiye’de rekabet ortamının ve rekabet kültürünün gelişmesine katkıda bulunmaktır.

Bu dergide ileri sürülen görüşler yazarlarına ait olup Rekabet Derneği’ni bağlayıcı değildir.

Web: www.rekabetderneği.org

SEÇİM SÜRECİNİN VE SEÇİM EKONOMİSİNİN REKABETE ETKİLERİ

Prof. Dr. Erdal TÜRKKAN (erdalturkkan@hotmail.com)

Türkiye’de 24 Haziran 2018 de sürpriz bir erken seçim kararı alınmıştır. Seçim kararlarının rekabet süreçlerini çok boyutlu olarak etkilemesi söz konusudur. 24 Haziran seçimlerini bugüne kadar yaşanan seçim süreçlerinden ayıran bazı önemli farklılıklar söz konusudur. Bu yazıda esas itibarıyla 24 Haziran seçimlerinin arz ettiği farklılıkların rekabet sürecine muhtemel etkileri esas alınacaktır. Bu seçimler ilk olarak rekabet süreçlerini çok boyutlu olarak etkileyebilecek yeni bir yönetim biçimi getirmektedir. İkinci olarak bu seçimler, yine rekabet ortamını etkileyebilecek OHAL rejimi altında yapılmaktadır. Üçüncü olarak bu seçimler erken ve baskın seçim özelliğini göstermektedir. Nihayet bu seçimler gelişmekte olan ülkelere para akışının kısıtlandığı, petrol fiyatlarının hızla yükseldiği, döviz piyasalarında beklenmedik boyutta hareketlenmenin ortaya çıktığı, şirketlerin borçlanma imkanlarının kısıtlandığı bir dönemde yaşanmaktadır. Bu çerçevede 24 Haziran Seçimlerinin rekabet süreçlerine etkilerini üç ana boyutta ele almak mümkündür. Bunlardan birincisi seçim sürecinin yarattığı meşruiyet sorunlarının rekabet ortamına etkisi, ikincisi seçim sürecinin yarattığı belirsizliklerin rekabet ortamına etkileri, üçüncüsü de seçim ekonomisinin rekabet süreçlerine etkisidir.

24 Haziran Seçimlerinin Yarattığı Meşruiyet Sorunlarının Rekabete Etkisi

Bir ülkede siyasi iktidarın meşruiyeti, ekonomide sağlıklı bir rekabet ortamının tesisi açısından olmazsa olmaz bir koşuldur. Dünyada siyasi iktidarın meşruiyetinin tartışıldığı hiçbir ülkede adil bir rekabet ortamının varlığından söz etmek mümkün değildir. 24 Haziran seçimlerinin yarattığı meşruiyet sorunları üç ana konu ile ilişkilidir. Bunlardan birincisi seçimlerin erken yapılması ve “baskın seçim” niteliğini taşıması, ikincisi bu seçimlerin OHAL ortamında yapılması, üçüncüsü ise bu seçimlerin adil olmayan bir siyasi rekabet ortamında gerçekleştirilmesidir.

Seçimlerin erken yapılması ile, seçim kararının alınması ile seçim tarihi arasındaki sürenin kısa olması farklı olaylardır. Örneğin Kasım 2018 de yapılacak bir seçim, erken seçim niteliğindedir. Ancak seçimlerin 24 Haziran da yapılmasına karar verilmesi erken seçim yanında baskın seçim özelliğini de arz etmektedir. Burada seçime hazırlık süresinin çok kısa olması siyasi rekabetin adil

bir ortamda gerçekleşmesi açısından önemli sakıncalar yaratmaktadır. Bu sakıncalardan en önemlisi bu kısa sürenin siyasi rekabette bir giriş engeli yaratmasıdır. Bu sakınca olağanüstü yöntemlere başvurulmasıyla kısmen aşılmıştır. Ancak siyasi partilerin yeterli hazırlık yapmadan seçime katılmak zorunda bırakılması da bir çeşit giriş engeli niteliği taşımaktadır. Şüphesiz siyasi partilerin her zaman seçime hazır olmaları bir zorunluluktur. Ancak, yeni kurulan siyasi partiler açısından baskın seçimin giriş engeli yaratma etkilerinin olması kaçınılmazdır. Seçim kararı ile seçimin yapıldığı tarih arasındaki zaman diliminin çok kısa olması, siyasi partilerin, özellikle de yeni adayların kendilerini tanıtılabilmeleri açısından önemli bir handikapıdır.

Seçimlerin OHAL ortamında yapılması da adil rekabeti kısıtlayıcı etkilere sahiptir. OHAL ortamı siyasi iktidara muhalefetin etkin propaganda yapmasını sınırlama açısından çeşitli imkanlar sunmaktadır. Bu tür sınırlamalar çoğu zaman kamu oyununun haberi olmadan yapılabilmektedir.

Adil bir siyasi rekabet ortamının yaratılması açısından basın ve ifade özgürlüğünün en geniş anlamda var olması büyük önem arz etmektedir. Türkiye’de basının % 90 lara varan bir bölümü siyasi iktidarın kontrolündedir. Doğan medya grubunun siyasi iktidarın sağladığı avantajlı Ziraat Bankası kredisiyle siyasi iktidar güdümünde bir medya grubuna devredilmesi durumu daha da vahim bir hale getirmiştir. Ayrıca çok sınırlı olan muhalif basın da çeşitli soruşturma ve yargılamalarla ciddi bir baskı altında çalışmaktadır. Basın ve ifade özgürlüğünün kısıtlı olması erken ve baskın seçimin sakıncalarını telafi edilemez hale getirmektedir.

Siyasette adil rekabet ortamının sağlanmasında adalete güvenin de önemli bir rolü olduğu açıktır. 24 Haziran seçimleri adalete güvenin en düşük noktada seyrettiği bir dönemde gerçekleşmektedir. Başkan adaylarından birisinin tutukluluğunun devam etmesi sorunun en göze batıcı bir boyutunu oluşturmaktadır.

Türkiye’de siyasette adil rekabet ortamını bozan bir başka faktör, siyasi iktidarın seçim sürecinde devlet imkanlarından sonuna kadar yararlanabilmesidir. Özellikle Cumhurbaşkanı bu açıdan sınırsız imkanlara sahiptir.

Seçim kanununda yapılan bazı düzenlemelerle seçim güvenliğinin zora sokulması da seçim sonuçlarının meşruiyetini zedeleyecek önemli bir faktördür.

Tüm bu koşullar çerçevesinde muhalefetin seçimleri kazanması, bir meşruiyet tartışmasına yol açmayacaktır. Ancak mevcut siyasi iktidarın seçimleri kazanması durumunda Türkiye ciddi bir güven bunalımı ve siyasi gerginlik ortamı ile karşı karşıya kalacaktır. Böyle bir ortamda sağlıklı bir rekabet sürecinin yaşanması olasılığı çok düşüktür. Böyle bir ortamda teşebbüsler, rekabetin getirdiği zor kazanımlar peşinde koşmak yerine, siyasi iktidara yakınlığın sağlayacağı avantajlar peşinde koşmayı tercih edeceklerdir. Ayrıca siyasette adil rekabet kurallarına uyulmadan elde edilecek başarılar, rekabet kültürünü de tahrip edici etkiler yaratacak, yarışma kültürü yerine, biat ve itaat kültürünün derinlik kazanmasını sağlayacaktır.

Seçimlerin Yarattığı Belirsizliklerin Rekabet Sürecine Etkileri

Seçim dönemlerinin en önemli özelliklerinden birisi geleceğe yönelik bir belirsizlik yaratmasıdır. Belirsizliğin rekabet süreçlerini olumsuz yönde etkilemesi söz konusudur. Genel olarak belirsizlik dönemlerinde rekabetin zayıflaması, hatta durması söz konusu olabilir. Belirsizlik, cazip piyasalara girişi engelleyen veya erteleyen etkiler yaratabilir. Diğer taraftan belirsizlik ortamında

rekabeti canlandıracak kararlar , (yeni yatırımlar, teknolojik yeniliklerin uygulamaya konulması gibi) ertelenebilir. 24 Haziran seçimleri yaklaşık iki aylık bir dönemde gerçekleştirileceği için bu belirsizliğin kısa sürmesi söz konusudur. Çünkü seçim sonunda siyasi iktidarın kim olacağı belli olacaktır. Ancak seçimimin sonucu ne olursa olsun, 24 Haziran seçimlerinin yol açtığı belirsizlik çok daha uzun sürmeye adaydır. Çünkü bu seçimle Cumhurbaşkanlığı sistemi veya Türk usulü başkanlık sistemi denilen çok farklı bir rejime geçilmiş olacaktır. Bu rejim yasama ve yürütme ile ilgili çok sayıda kararın hızlı bir biçimde alınmasına imkan vermektedir. Hızlı karar alma sistemleri her durumda belirsizliği besleyen etkiler yaratır.

Seçim sonucunda üç olasılık söz konusudur: Bunlardan birisi mevcut siyasi iktidarın gerek yasama gerek yürütmede çoğunluğu sağlayarak iktidarı ele geçirmesidir. Bu durum seçim sonrası belirsizlik yaşanmayacağını garanti etmemektedir. Çünkü her halde Erdoğan'ın sahip olduğu yetkileri çok hızlı bir biçimde sonuna kadar kullanacağı beklenmektedir. Diğer taraftan Erdoğan'ın dış politikadaki sert üslubu, AB ile ve genel olarak Batı dünyası ile ilişkilerin geleceği açısından soru işaretleri yaratmaktadır. Erdoğan'ın Merkez Bankası başta olmak üzere bağımsız düzenleyici kuruluşlara, kamu ihalelerinde rekabete ve kamu yardımlarına, para politikalarına (özellikle de faiz konusuna) bakış açısı Türkiye'de rekabet süreçlerinin geleceği açısından çeşitli belirsizlikler içermektedir. Nihayet önemli bir belirsizlik kaynağı olan OHAL'in devam ettirilmesi de söz konusudur. İkinci olasılık muhalefetin hem yürütme erkini hem de yasama erkini ele geçirmesidir. Bu durumda da çeşitli belirsizlikler söz konusudur. Çünkü muhalefetin anlayabileceği konu başlıkları sınırlı olacaktır. Ancak muhalefetin OHAL' i derhal kaldıracağını ilan etmesi, hukukun üstünlüğünü ihya etme sözü, bağımsız düzenleyici kuruluşları ve liyakati önemseme vadi belirsizliği azaltıcı etkilere sahiptir. Nihayet muhalefetin uzlaşmacı ve geleneksel dış politika vaatleri de belirsizliği azaltıcı etkilere sahiptir. Seçim sonrasında yaşanması muhtemel en önemli belirsizlik ise ne mevcut iktidarın ne de muhalefetin yasama ve yürütme erkini ele geçirememesidir. Bu durumda yeniden seçimlere gitmek dahil, çeşitli olasılıklar söz konusudur. Bu olasılıkların hepsi belirsizlik yaratacak etkilere sahiptir.

Seçim Ekonomisinin Rekabete Etkileri

Türkiye'de 2003 den bu yana yapılan seçimlerde seçim ekonomisine başvurulduğu söylenmez. Bu durum siyasi iktidara güven duyulması açısından önemli bir rol oynamıştır. 24 Haziran seçimlerinde ise bariz bir seçim ekonomisi uygulaması söz konusu olmuştur. Bu durumu iki faktörle açıklamak mümkündür. Bunlardan birincisi siyasi iktidarın geçmişten farklı olarak % 50+1 ile seçilmesi zorunluluğudur. Seçim ekonomisi uygulanmasında etkili olan ikinci faktör ise, özellikle yaşanan hızlı döviz kuru artışları nedeniyle ekonomik ve siyasi konjonktürün geçmişte olduğu kadar güven vermemesi ve mevcut siyasi iktidarın her ne pahasına olursa olsun, iktidarı kaybetmeme kaygısının ön plana çıkmasıdır.

Dar anlamda seçim ekonomisi siyasi iktidarın seçimlerde oy maksimizasyonunu sağlamak amacıyla seçim öncesinde başvurduğu popülist ve olağandışı tedbirleri içerir. Seçim ekonomisinde en çok başvurulan yöntemler, fiyatlara müdahale, aşırı teşvikler, aflar, sosyal yardımlarda ve ücretlerde artışlardır. Ancak bunların dışında başvurulan yöntemler de söz konusudur. Fiyatlara müdahale iki şekilde olabilir. Bunlardan birincisi fiyatların normal dönemde olacağı düzeyin üstüne çıkmasını sağlayacak müdahalelerdir. Bu durum genellikle yüksek taban fiyatları uygulanması biçiminde olur. İkinci müdahale fiyatların normal dönemdeki düzeyinin altına çekilmesinin

sağlanmasıdır. Bu tedbir akaryakıt gibi geniş kullanımı olan bazı tüketim mallarının fiyatlarının sabitlemesi, bazı mallardan alınan vergilerin düşürülmesi, fiyat artışlarını engelleyecek ithalat yapılması gibi çeşitli şekiller alabilir. Fiyatlara müdahale fiyat tespitinde piyasaların yerini idari kararların alması anlamına gelir. Fiyatlara müdahale rekabet alanını daraltıcı etkiler yapar. Bu etkilerin rakip malları üretenler veya bu malları girdi olarak kullananlar açısından da çeşitli olumsuz etkileri olacaktır. Fiyatlara müdahale bazı hallerde kamu gelirlerinin azalmasına yol açarak gelecek açısından bir istikrarsızlık faktörü de olabilir. Şüphesiz makro ekonomik istikrarın bozulması rekabet ortamını zehirleyen bir faktördür.

Seçim ekonomisinin bir başka aracı teşviklerdir. Kamu yardımları, normal olarak üretilmeyecek, veya daha sınırlı miktarda üretilen malların üretilmesini veya daha fazla üretilmesini sağlama etkisi yaratır. Teşvikler, kamu harcamalarını arttırarak veya kamu gelirlerini azaltarak istikrarı bozucu etkiler yaratır. Diğer yandan teşviklerin ayrımcılık ve kayırmacılık yoluyla rekabet süreçlerine doğrudan zarar vermesi söz konusudur. Nihayet teşvikler, kaynak tahsisinde etkinliği bozucu etkilere de sahiptir. Bu yönüyle teşviklerin rekabetin faydalı işlevlerini yapmasını engellemesi söz konusudur.

Seçim ekonomisinin bir başka tezahürü çıkarılan çeşitli aflardır. Aflar, kurallara uyan ve kamu yükümlülüklerini yerine getirenleri cezalandıran ve bunları yapmayanları bir anlamda ödüllendiren etkiler yaratır. Aflar rekabet süreçlerinin başarısızları elimine etme işlevini yapamaz hale getirilmesi sonucunu doğurur. Ayrıca afların kamu gelirlerinden vazgeçme gibi bir sonuç doğurması bu şekilde rekabet ortamına zarar veren istikrarsızlığı besleyici etkileri de vardır.

Sosyal yardımlarda artış, gelir dağılımını iyileştirici etkiler yanında bireyleri ataletle sürükleyen etkilere de sahiptir. Ayrıca sosyal yardımların kamu maliyesini bozarak istikrarsızlığa katkıda bulunma potansiyeli de vardır.

24 Haziran seçimleri ile Türkiye’de seçim ekonomisi dönemi kapanmış olmayacaktır. Çünkü 2019 da yerel seçimlerin yapılması zorunluluğu vardır. Bu durumda seçim ekonomisi vaatleri yerel seçimler için de devam edecektir. Bundan daha önemlisi, 24 Haziran seçimlerinden sonra ekonominin yeniden istikrar kazanabilmesi için alınması gereken bazı sert tedbirlerin yerel seçimlere kadar ertelenmesi tercihinin (bir anlamda siyasi zorunluluğun) yapabileceği tahribat ve bunların yaratacağı belirsizlik ve güvensizliktir.

Diğer taraftan mevcut konjonktürde Türkiye’nin kredi notunun daha da düşürülmesi, Halk Bankası’na ağır bir ceza verilmesi, inşaat sektöründeki arz fazlasının eritilememesi ve bazı şirketlerin iflas etmesi, İran ambargosunun Türkiye’ye olumsuz yansımaları gibi olasılıklar da piyasalarda tedirginlik yaratmaya ve rekabet süreçlerini tahrip etmeye devam etmektedir.

Şüphesiz ekonomik tabloda görülen zafiyetler ve muhtemel tehditler yanında bazı güç unsurları ve fırsatlar da söz konusudur. Bu güç ve fırsatlar, felaket senaryolarını boşa çıkarabilecek önemdedir. Ancak rekabet süreçlerinin yakın zafiyet ve tehditlere duyarlılığı daha fazladır. Bu çerçevede iyimser senaryoların inandırıcılığı ve rekabeti besleyen etkileri daha kısıtlı olacaktır. Önemli olan husus, gelecek iktidarların bu tecrübeyi nasıl değerlendirecekleri ve ekonomide ve siyasette rekabetin sağlanması ve korunmasının önemini ne ölçüde kavrayabilecekleridir.